

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Duhovni viteški redovi u Hrvatskoj u srednjem vijeku.

Kanonik Lj. Ivančan.

Kada je koncem XI. i XII. stoljeća u Europi viteštvo cvalo, a svijet se uznosio za religiozne ideale, nastale su križarske vojne, pak su se tada razvili duhovni viteški redovi, naročito Alkantara, Calatrava, Ivanovci, Templari, i t. d.

Sabirući podatke o zagrebačkim kanonicima, namjerio sam se na neke manje poznate vijesti o katoličkim, viteškim duhovnim redovima, naročito o Templarima ili kako su kod nas prozvani: Božjaci, otkale potiče i naziv mjesta Božjakovina.

Red je Templara (*Milites templi*) bio duhovni viteški red, osnovan za vremena križarskih vojna g. 1119. po devetorici francuskih vitezova pod vodstvom Hugona de Payensa i Gotfrieda od sv. Omera. Dobili su od kralja Balduina II. komad zemljišta, uz njegovu palaču, na onome mjestu, gdje se nekoč nalazio Salamonov hram. Oduševljeni su ovi vitezovi spojili monaški život sa viteštvom u čast i slavu Bogorodice, da pobožnim životom i hrabrom borbom štite pobožne hodočasnike, kad putuju na sveta mjesta u Palestinu. U kratko vrijeme je taj red tako uspješno djelovao i obljubljen bio, da je stekao simpatije svih naroda u Europi. Ovi su ga darivali velikim posjedima, pak se tako umnožio, da je oko god. 1260. brojio već do 20.000 članova.

Templarima je zagr. biskup Prodan (1172. do 1185.) darovao predij Glogovnicu (*Golgonissa*: Tkalčić, *Mon. Epp. Zagr.* 13.). — Tkalčić također piše, da je po vijestima Ivana goričkoga arhidakona, sastavljača kapt. statuta u XIV. stoljeću, biskup Prodan sagradio Templarima samostan sa crkvom u Novoj Vesi, tik Kaptola. (Tkalčić: *Mon. Civ. Zagr.* I. Uvod CLI.) Tradicija priča, da je današnja zvonoljevnica, nekadašnja templarska crkva, a na mjestu današnje zgrade tik zvonoljevnice, da je bio templarski samostan, gdje su se nakon dokinuća toga reda dohranili svi Templari hrvatskih samostana.

Krčelić priopćuje po Spondanusu, da je glede Templara, nakon ukinuća njihovog reda g. 1312. određeno, da Templari nižjega reda, imadu stanovati u onim samostanima, gdje su položili profesiju, te se od prihoda njihovih samostana uzdržavati, dok se dohrane. (Keres. Hist. Eccl. Zagr. I. 103). Templari su imali, na koliko se sada ustanoviti može u Zagrebu samostan sv. Ivana, Božjakovinu, Glogovnicu, u Dalmaciji Vranu. Zagrebački biskup Augustin Kazotić (1303.—1322.), koji je poslije kao nučerijski nadbiskup proglašen svetim, običavao je sa propovjedaonice proglašivati račune o prihodu i rashodu templarskih samostana u zagrebačkoj biskupiji (l. c.).

Samostan Vrana bio je u Dalmaciji, oko 8 kilometara istočno od Belgrada, tik istoimenog jezera. Prigodom svoga krunisanja, kralj je Zvonimir poklonio g. 1076. papi Grguru VII. Vranu, da se papinski nunciji kada dođu u Dalmaciju budu mogli tamo nastaniti. God. 1107. spominje se benediktinski opat Desa predstojnikom samostana, koji je bio posvećen sv. Grguru. Skoro poslije gornje godine, bila je Vrana vlasništvo Templara, a nije poznato, da li su taj samostan pape Templarima dali, ili je po kom drugom došao Templarima u ruke. (Šišić, Gesch. der Kroaten I. 287). Ukinućem templarskoga reda, došli su njihovi samostani i posjedi u različite ruke. U Francuskoj, Kastiliji i jednom dijelu Engleske su templarski posjedi po kraljevima sekvestrirani. Te su države forsirale ukinuće templarskoga reda najvećma radi toga, jer su se kraljevi polakomili za njihovim posjedima, te su raznim torturama iznudili od templarskih poglavara tobožnje krivnje. U Aragoniji je i Portugalskoj dobio templarske posjede red Calatrave, u ostalim zemljama Ivanovci, pak je poznato, da je sv. Stolica pod konac XIV. stoljeća disponirala s posjedom Vranskog Priorata. Godine 1405. pod datumom 25. V. piše papa Inocent VII. zagrebačkom kanoniku, čažmanskom prepozitu Ivanu sinu Varazijevomu, da je smrću komendatora i administratora Bartola Caraffe ispražnjen priorat sv. Ivana u Vrani. Pošto je taj priorat potčinjen neposredno sv. Stolici, to je za nj potreban sposoban administrator, koji će skrbiti, da se prihodi priorata ne rastepu, već sačuvaju u korist sv. Stolice. Zato je papa imenovao gore spomenutoga kanonika administratorom vranskoga priorata. (Theiner, Mon. Slav. Merid.). Ni po svoj prilici nije Ivan, sin Varazijev, stupio u posjed Vranskog Priorata, jer je tada vladao kralj Sigismund koji je po svoj prilici svojatao taj posjed. Kroz dugi niz godina su ugarsko-hrvatski kraljevi taj priorat podjeljivali svjetovnim velikašima, (Kukuljević, Vranski priorat)- dok nije taj naslov i neke posjede vranskoga priorata kralj Ferdinand III. god. 1625. spojio sa zagrebačkom prepoziturom. (Schem. Zagr. 1917. XXVII.)

Farlatti (Illyr. sacrum V. 424.) spominje, da su Templari posjedovali samostan u Črnomelju kod današnje Metlike u doljnoj Slo-

veniji. Taj kraj je još u XIV. stoljeću potpadao pod zagrebačku biskupiju. Nakon ukinuća templarskoga reda je taj samostan pripao redu njemačke braće, pak je tadanji komendator Črnomlja Fr. Henrik, koji je bio preceptor viteškoga reda njemačkih križara, počeo svojatati desetinu na štetu zagrebačkoga kaptola. Tu je pravdu u ime zagr. kaptola sa Fr. Henrikom vodio tadanji gorički arhidakon Ivan, koji je ne samo bio znameniti pravdoznamac, nego i najvećma interesiran, jer se radilo o uskrati desetine u tadanjem njegovom arhidakonatu. Radi te je pravde sv. Stolica delegirala sućem opata cistercijskoga samostana Topusko. Pošto je Fr. Henrik i poslije osude izrećene u korist zagr. kaptola ostao tvrdokoran, uskraćujući kaptolu pravo pobiranja desetine u području Črnomeljskoga samostana, to bje on sa svim samostancima izopćen. (l. c.).

Iz savremenog crkvenog života.

Dr Dragutin Kniewald.

1. **Kriza njemačkog katoličkog pokreta.** Travanjski svezak »Stimmen der Zeit« 1296. donosi na uvodnom mjestu članak: »Wo hin? Zur Wegwende der katholischen Bewegung« iz pera uglednog Isusovca Ericha Przyware. Članak počima ovim rijećima: »Ne treba istom spominjati, da je katolički pokret (u Njemaćkoj) zadnjih godina došao u neku krizu«. Neki shvaćaju religiju naprosto kao jednu kulturnu moć, tako, da se s druge strane onda pojavljuje puka sakristijska religija, koja nema utjecaja na zbiljski život današnjega čovjeka. Tu pita pisac: Wo hin geht der Weg? A onda mirno i otmjeno odgovara na pitanje, koji je smisao katoličkog pokreta i kojim smjerom valja da poće.

Predratnom su njemaćkom katolicizmu nedostajale tri stvari i neprolazni je smisao katoličkog pokreta, da ove nedostatke ukloni. Nedostajalo je nufarnje slobode i radosti; tu je pomogao — poćagano i s velikim naprezanjima, pod mudrim vodstvom Gardijevim — pokret katolićke mladosti. Predratnom je njemaćkom katolicizmu nedostajalo katolićke životne svijesti. — Čitav je duševni, politićki i gospodarski život bio pod utjecajem protestantizma i racionalizma. Tu je mnogo pomogao pokret katolićkih akademićara i liturgijski pokret. Treći je nedostatak s time u vezi: bilo je premalo trijeznog smisla za zbiljski život. Priznavao se neki »katolićki idealizam«, ali je praksa išla drugim putem.

Nakon ove konstatacije slijede neke programatske crte za katolićki pokret, koji je na raskršću. Prva je i osnovna smijernica: vjerski katolicizam do u zadnju konsekvenciju.